

BEATA SZLUZ

WOLONTARIAT FORMĄ WSPARCIA SPOŁECZNEGO OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ I JEJ RODZINY

Wsparcie społeczne jest określane „[...] jako powszechnie oczekiwana pomoc, dostępna dla jednostki lub grupy w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych, których sami nie są w stanie przezwyciężyć. Ten szczególny sposób i rodzaj pomocy ma służyć mobilizacji sił po to, by móc radzić sobie ze swoimi problemami”¹ W literaturze przedmiotu wskazuje się, że wsparcie udzielane osobom o ograniczonej sprawności polega na stosowaniu takich form pomocy, aby poprzez wykorzystanie zachowanych funkcji i sprawności wskazać najbardziej optymalną możliwość samodzielnego, aktywnego i twórczego życia² Społeczeństwo nie zawsze jest skłonne pomagać osobom niepełnosprawnym, ponieważ często nieświadomie budzą one lęk, niepokój, bezradność czy zakłopotanie. Z przeprowadzonych badań wynika, że doświadczenie wsparcia społecznego przez rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym w mniejszym lub większym stopniu zależy od: spostrzegania siebie, społecznego nastawienia, celowości i poczucia sensu życia³ Najbardziej pożądany model wsparcia społecznego powinien być oparty na współpracy i wzajem-

---

Dr BEATA SZLUZ – adiunkt Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego, wykładowca w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym im. bł. J. S. Pelczara w Rzeszowie; adres do korespondencji: ul. Ks. J. Jałowego 24, 35-959 Rzeszów; e-mail: beataszluz@poczta.onet.pl

¹ B. S z l u z, *Wokół pojęcia pomocy i wsparcia społecznego*, [w:] *Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce*, red. Z. Frączek, B. Szluz, Rzeszów 2006, s. 129.

² Por. Z. K a w c z y ń s k a B u t r y m, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Warszawa 1996, s. 87; J. K i r e n k o, *Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością*; <http://www.mdk2.lublin.pl> (27.02.2007 r.).

³ Por. J. K i r e n k o, *Wsparcie społeczne rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym i jego uwarunkowania*, [w:] *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2000, s. 392.

nym uzupełnianiu się systemu instytucjonalnego z pozainstytucjonalnym. Racjonalne wspieranie – poprzez wskazywanie osobom niepełnosprawnym i ich rodzinom nowego sposobu życia, pracy, nauki i wypoczynku, a także zachęcanie i wdrażanie ich stosowania – jest ważnym zadaniem m.in. dla organizacji pozarządowych i szeroko rozumianego środowiska społecznego. Optymalnym źródłem wspomnianego wsparcia są kontakty międzyludzkie, bowiem więzi społeczne chronią przed poczuciem osamotnienia i mają pozytywny wpływ na zaspokajanie potrzeby przynależności i społeczną integrację. Doświadczenie bliskości z innymi ludźmi, znajdowanie w nich oparcia powoduje, że zarówno osobie niepełnosprawnej, jak i jej rodzinie łatwiej jest radzić sobie z problemami.

Wsparcie społeczne może być udzielane m.in. przez wolontariuszy. W Przygoda stwierdza, że „odkrywane potrzeby jednych ludzi, stają się potencjalnym miejscem służby innym. [...] Cechą charakterystyczną wolontariatu jest nie tylko unikanie konfrontacji z interwencjonizmem państwa, lecz także przestrzeganie zasady pomocniczości i troska o integrację działań różnych podmiotów dla dobra potrzebującego wsparcia”⁴ W niniejszym artykule podjęto próbę poszukiwania i analizy pewnego rodzaju alternatywnych, nowatorskich rozwiązań (programów) w dziedzinie działalności wolontariatu na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

1. ISTOTA DZIAŁALNOŚCI WOLONTARNEJ

Dobrowolna i nieodpłatna praca wolontariuszy jest jednym z ważnych czynników umożliwiających rozwój trzeciego sektora. Praca ochotników daje możliwość efektywniejszego świadczenia usług niż w obrębie pozostałych sektorów. Wprowadzenie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie umożliwiło korzystanie z pracy ochotników także w organach i jednostkach podległych administracji publicznej. Można to uznać za przejaw wyrównywania szans sektora publicznego i pozarządowego w rywalizacji o wykonywanie zadań publicznych. Do czasu wejścia w życie wspomnianej ustawy, w prawie polskim właściwie nie dostrzegano wolontariatu, w związku z tym nie było też przepisów, które w sposób

---

⁴ W. P r z y g o d a, *Wolontariat chrześcijański w życiu i działaniu Kościoła*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, nr 5, s. 40-41.

kompleksowy regulowałyby tego typu działalność⁵ Zgodnie z jej treścią wolontariuszem jest osoba, która „ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie”⁶

Tego rodzaju działalność opiera się na zasadzie pomocniczości w stosunku do osób, które nie należą do grupy wolontariuszy, dobrowolności oraz nieodpłatności. W kontekście działalności pomocowej ważna wydaje się krótka definicja, w której stwierdzono, że „wolontariusze to osoby (jednostki), które dobrowolnie angażują się w służbie, bez wynagrodzenia, w publicznych lub ochotniczych organizacjach, we wszystkich typach aktywności w dziedzinie opieki społecznej”⁷ Podkreślenie aspektu dobrowolności jest bardzo istotne, ponieważ wolontariuszem nie można być z przymusu. Ochotnik odczuwa potrzebę działania, dostrzega problemy innych i własne możliwości zaradzenia im. Poświęca temu swój czas i umiejętności. Jak pisze M. Górecki, „wolontariat to nie tylko określona forma aktywności, ale i zespół wartości, czyli

---

⁵ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2003, nr 96, poz. 873, art. 42, art. 3, ust. 3. Ponadto wprowadzono w kolejnych latach następujące regulacje prawne, które w pewnym zakresie odnoszą się do działalności wolontarnej: Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o Zakładach Opieki Zdrowotnej, Dz.U. 1991, nr 91, poz. 408 (art. 10, p. 3 i 5 daje wolontariuszom możliwość wykonywania świadczeń zdrowotnych); Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593 (art. 81, p. 9 ustawy wskazuje na możliwość korzystania z pomocy wolontariuszy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych); Rozporządzenie MPiPS z dnia 13 stycznia 1999 r. w sprawie zlecania przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych organizacjom pozarządowym oraz jednostkom samorządu terytorialnego zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej, społecznej i leczniczej, Dz.U. 1999, nr 7, poz. 58 (§ 2, p. 1.2 – PFRON może zlecić innym jednostkom m.in. szkolenia dla wolontariuszy bezpośrednio wspomagających osoby niepełnosprawne); Rozporządzenie MPiPS z dnia 30 czerwca 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad i form współdziałania administracji publicznej z innymi podmiotami oraz wzorów ofert, umów i sprawozdań z realizacji zadań pomocy społecznej, Dz.U. 2000, nr 55, poz. 662 (w załączniku 1 w p. III określa się liczbę wolontariuszy biorących udział w realizacji projektu, o który placówka ubiega się o dofinansowanie); Rozporządzenie MPiPS z dnia 1 września 2000 r. w sprawie zasad, na których wolontariusze mogą podjąć pracę w placówkach opiekuńczo-wychowawczych udzielających pomocy dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym rodziców, Dz.U. 2000, nr 80, poz. 900 (w rozdz. 4 § 22 określono warunki dla świadczenia wolontariuszy na rzecz tego typu placówek); Rozporządzenie MENiS z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym w publicznych poradniach specjalistycznych, Dz.U. 2003, nr 5, poz. 46 (§ 8 określa zasady pracy wolontariuszy w poradniach).

⁶ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2003, nr 96, poz. 873, art. 2, ust. 3.

⁷ U. S i e d e r, D. C. K i r s b a u m, *Volunteers*, [w:] *Encyclopedia of Social Work*, New York 1977, s. 1582.

poczucie pełnienia misji”⁸ S. Gawroński przedstawia następujący katalog wartości, jakie cechują wolontariusza: postawienie w centrum zainteresowania człowieka, obywatelski sens odpowiedzialności i uczestniczenia w życiu społecznym, szacunek dla innych, sens służby, bezinteresowność w działaniach, dzielenie własnej egzystencji z istnieniem innych⁹ Wolontariat ma jeszcze jedną cechę, która odnosi się do angażowania się poza kręgiem rodzinnym, przyjacielskim, koleżeńskim. Zaczyna się on tam, gdzie człowiek gotowy jest z własnej woli, nieodpłatnie, wskutek jakiegoś wewnętrznego przekonania, zaofiarować pomoc ludziom nieznanym. Podejmowane inicjatywy są niekiedy związane z wykonywanym przez daną osobę zawodem. Liczną grupę wolontariuszy stanowią ludzie, którzy podejmują się ochotniczej działalności, znajdując w niej dopełnienie codziennej egzystencji. Należy podkreślić, że praca ochotników ma duże znaczenie właśnie w dziedzinie pomocy społecznej.

Ideą godną poparcia są tzw. centra wolontariatu, których celem jest propagowanie i rozwijanie tego rodzaju aktywności obywatelskiej. Centra te zajmują się m.in.: szkoleniami wolontariuszy, wymianą doświadczeń, nawiązywaniem kontaktów z ośrodkami zagranicznymi. Chętnych rekrutują również wspomniane organizacje pozarządowe. W zasadzie ustawodawca nie przewiduje żadnych szczególnych ograniczeń, zatem wolontariuszem może być każdy, kto chce pomagać innym. Jednak z ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie wynika, że przy wykonywaniu niektórych świadczeń ochotnik powinien mieć kwalifikacje i spełniać wymagania odpowiednio do rodzaju i zakresu wypełnianych zadań, jeżeli obowiązek posiadania takich kwalifikacji i spełniania stosownych wymagań wynika z odrębnych przepisów¹⁰ Regulację tę wprowadzono z uwagi na charakter niektórych świadczeń, jakie powierzone zostały organizacjom pożytku publicznego, jak np. ochrona zdrowia, pomoc społeczna.

Status działalności wolontarnej w Polsce uregulowany jest wspomnianą już ustawą o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ustawa określa podmioty, na których rzecz wolontariusze mogą wykonywać zadania. Są to: organizacje pozarządowe, osoby prawne i jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego i innych kościołów, związków wyznaniowych oraz stowarzysze-

---

⁸ M. G ó r e c k i, *Wolontariat*, [w:] *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 335.

⁹ S. G a w r o Ń s k i, *Ochotnicy miłości bliźniego*, Warszawa 1999, s. 26.

¹⁰ *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*, Dz.U. 2003, nr 96, poz. 873, art. 2, ust. 43.

nia jednostek samorządu terytorialnego, w zakresie ich działalności statutowej, a w szczególności w zakresie pożytku publicznego. Podmiotami korzystającymi ze świadczeń wolontariuszy mogą być organy administracji publicznej oraz jednostki organizacyjne podległe organom administracji publicznej lub nadzorowane przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej¹¹

Motywacją do podejmowania wszelkich działań przez wolontariuszy są m.in.: własne doświadczenia, niekiedy względy religijne, prospołeczne czy humanitarne. Inicjatywy są ukierunkowane na bezpośrednią pomoc przez wykonywanie konkretnych czynności lub wspieranie kogoś, kto znalazł się w trudnej sytuacji. To sprawia, że wspomaganie ze strony wolontariatu jest chętnie przyjmowane i wysoko cenione przez osoby niepełnosprawne i ich rodziny.

2. SPECYFIKA AKTYWNOŚCI WOLONTARIATU NA RZECZ CZŁOWIEKA NIEPEŁNOSPRAWNEGO I JEGO RODZINY

Można przyjąć założenie, iż w odniesieniu do większości osób niepełnosprawnych i ich rodzin istnieją zadania do wykonania, które można by było powierzyć ochotnikom. W związku z tym podjęto próbę analizy nowatorskich inicjatyw wolontariatu (młodzieżowego, pracowniczego i więźniów) na rzecz wspomnianych beneficjentów.

2.1. WOLONTARIAT MŁODZIEŻOWY

Wolontariat młodzieżowy skupia młodych ludzi wokół szczytnej idei bezinteresownej pomocy drugiemu człowiekowi. Zaspokaja tkwiącą w młodych osobach potrzebę bycia dla innych. Wyrazem tego jest obecność, podjęta pomoc czy też służba. Poprzez działanie na rzecz swego otoczenia, młodzi ochotnicy kształtują zarazem samych siebie. Wolontariat formuje bowiem niezbędne dla życia społecznego postawy, jak: cierpliwość, pokora, zdolność do wyrzeczeń dla drugiego człowieka.

Jedną z dziedzin działalności wolontariatu jest niepełnosprawność osób. W tym zakresie podejmowane są inicjatywy na rzecz integracji oraz praca

---

¹¹ Tamże, art. 42.

i organizowanie czasu wolnego osobom dotkniętym różnego rodzaju niepełnosprawnością. Często jest to pomoc indywidualna, pomoc jednej osobie bądź rodzinie. Praca wolontariusza uczy go indywidualizowania działań podejmowanych w stosunku do poszczególnych osób. Wymaga sumienności, dużej wrażliwości i taktu. Osoby niepełnosprawne niejednokrotnie są zakłopotane w sytuacji związanej z udzielanym im wsparciem, dlatego łatwo je urazić i zniechęcić do przyjmowania go. Wolontariat kształtuje wzajemne relacje międzyludzkie między dawcą i biorcą wsparcia społecznego. Zabezpiecza przed poczuciem, że zawsze jest się w stanie obejść bez pomocy drugiego człowieka.

W ramach wolontariatu młodzieżowego do pracy włączani są młodzi ludzie (uczniowie, studenci). Powstaje wątpliwość dotycząca zasadności tego typu rozwiązań, nasuwa się pytanie: czy młodzi ludzie są do takich działań merytorycznie i psychicznie przygotowani? Modelowym przykładem może być nowatorski program „Młodzieżowa szkoła liderów pracy na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i prowadzenie kampanii informacyjnej niepełnosprawność w Polsce a Unia Europejska”, który został przygotowany i wdrożony do realizacji przez Związek Stowarzyszeń Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Powiatu Rzeszowskiego (ZSPONPRz)¹². Planowanym efektem wspomnianej inicjatywy było przygotowanie młodych ludzi do aktywnej działalności wolontarnej na rzecz pełnej integracji osób niepełnosprawnych w ramach młodzieżowego ośrodka edukacyjnego. Ponadto celem stało się rozpowszechnianie informacji na temat sytuacji i perspektyw osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej. Ważnym zadaniem było wyposażenie wolontariuszy w wiedzę i umiejętności z zakresu psychologii, socjologii, pedagogiki i prawa. Przed rozpoczęciem działań przeprowadzono badania ankietowe w szkołach gimnazjalnych województwa podkarpackiego, które dotyczyły problematyki niepełnosprawności. Po dokonaniu analizy okazało się, że pełnosprawna młodzież oczekuje prowadzenia w szkołach zajęć na temat niepełnosprawności. Respondenci wyrazili otwartość na istnienie szkół i klas integracyjnych, gotowość do pomagania, mały zasób wiedzy oraz chęć jej poszerzania w tym zakresie¹³. Celem działań ochotników było przekazanie mło-

---

¹² ZSPONPRz, *Program – Młodzieżowa szkoła liderów pracy na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i prowadzenie kampanii informacyjnej niepełnosprawność w Polsce a Unia Europejska*, Rzeszów 2003 (mps pracy magisterskiej).

¹³ Por. W. C i w i ń s k i, *Analiza ankiety dla młodzieży szkół gimnazjalnych województwa podkarpackiego dotyczącej problemu niepełnosprawności* (mps pracy magisterskiej).

dzieży wiedzy na temat problematyki niepełnosprawności w Polsce i w Unii Europejskiej oraz zachęcanie rówieśników do włączania się w działalność na rzecz integracji. Program młodzieżowego wolontariatu spotkał się z aprobatą i wzbudził duże zainteresowanie wśród młodych ludzi, o czym świadczy np. kolejna edycja tego przedsięwzięcia.

Wolontariusze podejmują aktywną działalność, pracując w placówkach dla osób niepełnosprawnych, np. w gminnych centrach dziennej aktywności¹⁴. Do centrów mogą przychodzić osoby niepełnosprawne (zwłaszcza dzieci i młodzież), dzieci z rodzin patologicznych oraz wszystkie chętne dzieci. W pracy, obok pracowników etatowych, uczestniczą młodzi wolontariusze. Prowadzona jest poradnia dla dzieci i młodzieży (kierowana przez psychoterapeutę przy współudziale przeszkolonych młodych wolontariuszy) oraz świetlica integracyjna (w której odbywają się m.in. zajęcia: muzyczne, teatralne, plastyczne, ruchowe, sportowe; uroczystości). Uczestnicy zajęć są wspierani w rozwoju zarówno przez pracowników, jak i wolontariuszy. Jednocześnie wsparciem objęta jest ich rodzina, która może korzystać z poradni, jak również jest odciążana w zakresie zadań opiekuńczych i może w tym czasie wykonywać inne własne zajęcia czy korzystać z czasu wolnego. Podczas spotkań integracyjnych wolontariusze mają możliwość podejmowania wspólnych rozmów (wsparcie emocjonalne rodziny), rozszerzania kontaktów interpersonalnych, zdobywania wiedzy, wymiany doświadczeń. Podejmowane są tu wielopłaszczyznowe działania na rzecz rozwiązywania problemów młodych osób niepełnosprawnych oraz ich integracji ze społecznością lokalną (stworzono warunki do wyjścia z odizolowania w domu).

Cenną inicjatywą wydaje się włączenie młodych ludzi niepełnosprawnych w działalność wolontarną. Egzemplifikacją może być program noszący tytuł „Młodzież w Działaniu 2007-2013”¹⁵. Nadrzędnym jego celem jest przezwyciężanie barier, uprzedzeń i stereotypów wśród młodzieży niepełnosprawnej oraz wspieranie jej mobilności. Ogólne cele wspomnianego programu są następujące: promowanie aktywności obywatelskiej wśród młodych osób, a w szczególności ich europejskich postaw obywatelskich; rozwijanie poczucia solidarności i tolerancji, zwłaszcza w celu wzmocnienia spójności społecznej w Unii Europejskiej; pogłębienie wzajemnego zrozumienia między

---

¹⁴ ZSPONPRz, *Program – Gminne Centra Diennej Aktywności dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych „Bądźmy razem”*, Rzeszów 2006 (mps).

¹⁵ Komisja Europejska DG ds. Edukacji i Kultury, *Program „Młodzież w Działaniu 2007-2013”*; http://ec.europa.eu/youth/index_en.html (4.09.2007 r.).

młodzieżą z różnych krajów; przyczynienie się do podnoszenia jakości systemów wspierających działalność młodzieżową i rozwijania potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego w zakresie problematyki i inicjatyw młodzieży; promowanie współpracy europejskiej w sferze problemów i działań tej grupy osób. Priorytetem Komisji Europejskiej jest zapewnienie, w ramach polityki integracji społecznej, dostępu do wspomnianego programu młodym ludziom z mniejszymi szansami. Organizacje młodzieżowe powinny podjąć odpowiednie działania zapobiegające wykluczeniu określonych grup młodzieży. Wspomniany program ma być dostępny dla szerokiego grona osób, dlatego szczególnie podkreślono konieczność włączenia młodych ludzi mających specjalne potrzeby. Priorytetem są działania angażujące młodzież niepełnosprawną, pochodzącą ze środowisk ubogich lub patologicznych, znajdującą się w trudnej sytuacji. Program umożliwia wyjazd (osobom między 18. a 25. rokiem życia, na okres od 3 tygodni do 12 miesięcy) w charakterze wolontariusza do organizacji pozarządowej działającej na terenie jednego z krajów UE lub EFTA. Stwarza to wielką szansę dla młodych ludzi, ponieważ nie tylko uczą się oni języka kraju, w którym pracują, poszerzają własną wiedzę, propagują tę wiedzę (niosą ją ze sobą), ale także zdobywają nowe doświadczenia przydatne w życiu zawodowym, mogą się równocześnie realizować w dziedzinach pozazawodowych. Mają możliwość poznawania życia innych kultur, w których stosunek do osób niepełnosprawnych może być odmienny. Niepełnosprawni wolontariusze często obawiają się, że nie będą w stanie sprostać wszystkim obowiązkom. Jednak przed wyjazdem mogą odbyć tzw. wizytę przygotowawczą, co umożliwia im poznanie miejsca, w którym będą mieszkali i pracowali. W organizacjach, w których pracują, pełnią oni bardzo ważną rolę dając bowiem doskonały przykład, iż potrafią brać czynny udział w europejskich projektach. Wspomniany program promuje przedsięwzięcia, które mają sprzyjać rozwojowi osobowości młodych ludzi.

2.2. WOLONTARIAT PRACOWNICZY

Wraz ze wzrostem popularności idei społecznej odpowiedzialności biznesu i społecznego zaangażowania coraz częstsza formą działalności staje się tzw. wolontariat pracowniczy. Charakteryzuje się on tym, że jest stymulowany i – do pewnego przynajmniej stopnia – organizowany przez pracodawcę. Programy wolontariatu pracowniczego powstają i są wdrażane w ramach strategii społecznej odpowiedzialności danej firmy. Przedsiębiorstwa, często we współpracy z organizacjami pozarządowymi, realizują różne projekty (włożony

wkład wykracza daleko ponad wsparcie finansowe). Firmy udostępniają swoje zasoby wiedzy, *know-how* oraz czas swoich pracowników zaangażowanych osobiście w realizację projektów.

Wśród firm działających w 11 krajach przeprowadzono badania, z których wynika, że niemal 70% firm bierze udział w tego rodzaju programach; 75% przedstawicieli badanych firm twierdzi, że zaangażowanie pracowników jest jednym z najlepszych sposobów pomocy społecznościom lokalnym. W Polsce badaniem objęto 170 przedsiębiorstw, w których ponad 80% menadżerów wskazało, że ich zdaniem społeczność lokalna oczekuje większego zaangażowania w rozwiązywanie jej problemów¹⁶ Wolontariat pracowniczy odpowiada na te właśnie potrzeby. W Polsce, w porównaniu z innymi krajami europejskimi, proces tworzenia nowych rozwiązań w zakresie wolontariatu pracowniczego ma krótką historię, zatem nacisk powinien zostać położony na kwestie edukacyjne w tej dziedzinie.

Przykładem podjętych działań jest program Centrum Wolontariatu w Warszawie, który nosi tytuł „Wolontariat Biznesu”¹⁷ Jego misją jest budowanie lokalnego partnerstwa pomiędzy środowiskiem przedsiębiorców, organizacjami pozarządowymi i instytucjami publicznymi poprzez aktywne włączenie firm i ich pracowników w życie społeczności lokalnych, co sprzyja jednocześnie wzmocnieniu kultury korporacyjnej przedsiębiorstw oraz umacnianiu ich pozytywnego wizerunku na zewnątrz, jak i wśród pracowników. Jeśli chodzi o przyjęte cele wskazano na: propagowanie idei profesjonalnego wolontariatu poprzez kierunkową rekrutację, dobór i szkolenie, a także koordynację ich działań ukierunkowaną i zgodną z potrzebami odbiorców; poszerzanie zakresu usług oferowanych przez organizacje pozarządowe i instytucje państwowe; rozwój lokalnych społeczności i wzmacnianie więzi lokalnych poprzez kreowanie aktywności społecznej i odpowiedzialności; zapewnienie otwartości wolontariuszy dla osób o różnym statusie społecznym, umożliwianie podejmowania świadomych działań w charakterze ochotników.

W ramach wolontariatu pracowniczego realizowanych jest szereg działań, wśród których są także inicjatywy skierowane do osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Nasuwa się pytanie: jakie są korzyści dla biorcy i dawcy wsparcia społecznego? Wydaje się, że firma staje się nie tylko darczyńcą, ale

---

¹⁶ Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, *Wolontariat pracowniczy*; <http://www.pozytek.gov.pl> (7.08.2007 r.).

¹⁷ Centrum Wolontariatu, *Program „Wolontariat Biznesu”*; <http://wolontariat.biz.pl> (4.09.2007 r.).

i obdarowanym. Przedsiębiorcy przyjmują odpowiedzialność za najbliższe otoczenie, za najbardziej potrzebujących, jak również za swoich pracowników (ich rozwój, poszerzanie kompetencji, pełną profesjonalizację – opartą nie tylko na specjalistycznej wiedzy, lecz także na umiejętnościach i doświadczeniach życiowych). Dzięki temu rośnie zaufanie społeczności lokalnej do firmy, co z kolei ułatwia pozyskiwanie wartościowych pracowników i klientów. Dzięki wprowadzeniu wspomnianego programu pracownicy mają możliwość sprawdzenia się w niesieniu pomocy potrzebującym. Stając się wolontariuszami, dzielą się swoim doświadczeniem zawodowym, wiedzą i umiejętnościami. Praca dla dobra innych stanowi niewątpliwą satysfakcję, a także rozwija umiejętność współdziałania w grupie. Właściwie zorganizowany program pozwala na pełniejszą realizację misji firmy, wpływa na integrację zespołu oraz na indywidualny rozwój pracowników. Angażują się oni coraz częściej w działania społeczne, realizują własne pomysły lub czerpią z inspiracji i ofert centrum wolontariatu, świadcząc różnego rodzaju prace na rzecz osób potrzebujących. W gronie innych ludzi integrują się, poznają, zwiększają swoje zadowolenie z pracy, a tym samym motywację do wypełniania codziennych obowiązków. Poprzez wolontariat poszerzają swoje kwalifikacje, rozwijają umiejętności społeczne i interpersonalne, przełamują negatywne stereotypy o ludziach dotkniętych chorobami czy niepełnosprawnością. Doświadczenie to wzmacnia ich więzi emocjonalne z firmą, współpracownikami, społecznością lokalną, z innymi ludźmi. Stanowią wielką siłę wielu organizacji w realizacji poszczególnych zadań i projektów, w budowaniu ich pozytywnego wizerunku w środowisku. Biorąc udział w programach wolontariatu, firma pomaga w rozwiązywaniu problemów społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe, które udzielają bezpośredniej pomocy potrzebującym, otrzymują dostęp nie tylko do dotacji finansowych, lecz także do wiedzy oraz umiejętności pracowników. Dzięki temu coraz efektywniej działają i znacząco zwiększa się zakres świadczonych przez nie usług (porady, rehabilitacja, wsparcie osób niepełnosprawnych i ich rodzin). W ten sposób następuje nawiązanie dialogu firm, ich pracowników, organizacji, ich podopiecznych oraz aktywizacja zasobów już istniejących w regionie. Podnosi się poziom świadomości społecznej pracowników, ale również kontrahentów oraz klientów. Firma stymuluje gospodarczy wzrost regionu i zapewnia miejsca pracy, a także, dając dobry przykład, edukuje społeczeństwo i popularyzuje postawy dobroczynne.

Praca wolontarna ułatwia pracownikom rozwijanie umiejętności wynikających z własnych zainteresowań, które nie są wykorzystywane w codziennej

pracy. Daje satysfakcję z pozytywnych wyników podjętych inicjatyw oraz możliwość odreagowania stresów związanych z pracą zawodową (staje się „ucieczką” od wypalenia zawodowego). Umożliwia podnoszenie kwalifikacji pracowników poprzez zdobycie przez nich nowych doświadczeń i kompetencji. Podnosi poziom motywacji do pracy w zespole, integruje pracowników wokół wspólnego celu. Działalność wolontarna umożliwia lepsze poznanie i zrozumienie problemów społecznych.

Rodzi się zatem pytanie: jakie zadania mogą wykonywać wolontariusze na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin? Wśród zadań podejmowanych przez ochotników można wymienić m.in. następujące: wsparcie materialne beneficjentów i ich rodzin; organizowanie imprez integracyjnych, uroczystości, wycieczek; pomoc w wykonywaniu ćwiczeń rehabilitacyjnych w mieszkaniu; wsparcie emocjonalne (towarzyszenie, rozmowa, cierpliwe wysłuchanie, a niekiedy milcząca obecność); opieka podczas nieobecności rodziców czy opiekunów w domu; pomoc w zakresie wykonywania czynności dnia codziennego (np. przy posiłkach, poruszaniu się po domu i poza miejscem zamieszkania, utrzymaniu higieny osobistej, ubieraniu, robieniu zakupów); zagospodarowanie czasu wolnego; wspieranie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w procesie edukacji; ukazanie i umożliwienie rodzicom spędzania czasu wolnego. Ponadto praca wolontariuszy przyczynia się do zmiany postaw społeczeństwa wobec osób niepełnosprawnych.

2.3. WOLONTARIAT WIĘŹNIÓW

Wspieranie jest specyficzną formą pomocy, zakładającą emocjonalne zaangażowanie osoby udzielającej wsparcia i jej życzliwość wobec osoby wspieranej w celu wyzwolenia jej aktywności w radzeniu sobie z problemami, na jakie napotyka w związku z konkretną sytuacją. Do trudnych sytuacji należy zamieszkanie w domu pomocy społecznej (DPS). Mieszkańcowi potrzebne jest wsparcie z powodu poczucia osamotnienia, odizolowania od dotychczasowego otoczenia. Ważne są w tym kontekście dwa rodzaje czynników. Pierwszą grupę stanowią te, które utrudniają adaptację mieszkańca do życia w nowym miejscu (w nieznanymi warunkach), drugie z kolei są związane z obciążeniem psychicznym pracowników i trudnościami we wzajemnych relacjach z podopiecznymi¹⁸

---

¹⁸ Por. L. K o z a c z u k, *Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej*, Katowice 1999, s. 16-17.

Nowatorskim przedsięwzięciem, przykładem wsparcia udzielanego osobom niepełnosprawnym w DPS jest wolontariat więzienny. Nasuwa się pytanie: jakie są założenia, cele i spodziewane rezultaty tego typu inicjatywy? Idea zrodziła się podczas stażu zorganizowanego w ramach „Programu Leonardo da Vinci”, odbywanego przez osoby pracujące na rzecz ludzi niepełnosprawnych. Miał on miejsce w placówkach prowadzonych przez Diakonię Kościoła Ewangelickiego i organizację Internationer Bund w Niemczech. Głównym celem programu „Refleksja teoretyczna i warsztaty metodyczne w zakresie nauczania, rehabilitacji i opieki nad upośledzonymi umysłowo” było wprowadzenie uczestników w zagadnienia pomocy społecznej i pracy socjalnej, zwłaszcza w dziedzinę pracy z osobami niepełnosprawnymi. Zdobyte doświadczenia stały się inspiracją do opracowania modelowego programu „Duet” (obejmującego współpracę DPS w Krakowie i Aresztu Śledczego w Krakowie-Pogórze), a następnie programu „Razem sprawniej” (realizowanego w DPS w Iwoniczu we współpracy z Zakładem Karnym w Jaśle)¹⁹ Nowatorski program jest przykładem szczególnego rodzaju wolontariatu. Nadrzędnym celem wspomnianego programu jest readaptacja społeczna osób z problemem alkoholowym (ukończyły one pełny cykl terapii odwykowej), odbywających karę pozbawienia wolności, poprzez pracę z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Wolontariusze wspierają podopiecznych w wykonywaniu czynności dnia codziennego, jak również uczestniczą w zorganizowanych zajęciach terapeutycznych. Do ich zadań należy m.in.: nadzór podczas posiłków i toalety, pomoc w ubieraniu się i rozbieraniu, wspieranie podopiecznych w wykonywaniu przez nich drobnych obowiązków, uczestniczenie w zajęciach muzycznych, plastycznych, sportowo-rekreacyjnych i spacerach. Wśród efektów programu wskazano: zapoczątkowanie readaptacji społecznej skazanych, wzmocnienie motywacji wolontariuszy do powstrzymania się od alkoholu i zmodyfikowania dotychczasowego stylu życia, kształtowanie aprobowanych przez społeczeństwo postaw i zachowań skazanych (właściwy stosunek do pracy, poczucie obowiązku, odpowiedzialności), stworzenie w osobie wolontariusza-więźnia partnera i towarzysza osób niepełnosprawnych (zmiana społecznej świadomości), przełamanie izolacji i monotonii życia mieszkańców poprzez wzajemne kontakty, kształtowanie u wolontariuszy po-

---

¹⁹ Program „Duet” Domu Pomocy Społecznej w Krakowie i Aresztu Śledczego w Krakowie-Pogórze (mps); Program „Razem sprawniej”, Jasło 2007 (mps). Program „Duet” został dwukrotnie nagrodzony: w listopadzie 2003 r. nagrodą Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej i w październiku 2004 r. w konkursie Ministerstwa Polityki Społecznej.

stawy tolerancji i akceptacji dla osób niepełnosprawnych, stworzenie więźniom możliwości nabycia podstawowych umiejętności pracy w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi (w dalszej perspektywie szansy na zatrudnienie). G. Borek stwierdza, że kilka miesięcy pracy wolontariuszy potwierdza trafność i zasadność realizowanego programu. Więźniowie we wzorowy sposób wywiązują się z roli opiekunów osób niepełnosprawnych, o czym świadczą m.in. opinie ich bezpośrednich przełożonych. Wprowadzony program zyskuje podziw i uznanie także w społeczności lokalnej²⁰. Poprzez wspólny kontakt obu grup, społeczeństwo lokalne, jak i szersza grupa osób może dostrzec, za pośrednictwem mediów, że wolontariusze-więźniowie mogą pełnić akceptowane społecznie role (istotą jest przełamywanie stereotypu więźnia jako osoby niebezpiecznej, nieodpowiedzialnej i niezdolnej do bezinteresownej pomocy). Ważnym aspektem jest rozwijanie u skazanych umiejętności nawiązywania i utrzymywania konstruktywnych relacji, komunikowania się, podejmowania decyzji, systematycznej pracy, a przede wszystkim pełnienia podstawowych ról społecznych. Nadrzędnym celem jest odbudowa pozytywnego systemu wartości, poczucia sensu i celu życia wolontariuszy-więźniów – poprzez doświadczenie pomagania i bycia potrzebnym. Jednocześnie ich obecność w DPS umożliwia zwiększenie ilości prowadzonych zajęć terapeutycznych dla mieszkańców, usprawnia funkcjonowanie placówki, ułatwia poszerzenie kontaktów społecznych podopiecznych, odciąża pracowników etatowych.

*

Człowiek wchodzi w przenikające się role „dawcy” i „biorcy” wsparcia społecznego. Powinien potrafić nie tylko z niego korzystać, ale również obdarzać nim tych, którzy w danej chwili, być może bardziej niż on sam, tego wsparcia potrzebują. Dla wielu instytucji, organizacji pozarządowych, osób indywidualnych praca wolontariuszy ma bardzo duże znaczenie. Dla samych ochotników praca ta jest m.in. szansą na zebranie nowych doświadczeń, zdobycie wiedzy, dzielenie się swoimi umiejętnościami, a niekiedy sposobem na znalezienie rozwiązania własnych problemów (praca wolontarna może sta-

---

²⁰ Por. G. B o r e k, „Razem sprawniej” – *readaptacja skazanych w Zakładzie Karnym w Jaśle poprzez pracę z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie*, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 3, s. 15.

nowić „odskoczną” od codziennych rutynowych zajęć). Wolontariuszy warto angażować do pracy z wielu powodów, wśród których wskazano następujące: mogą oni wykonywać czynności, które nie są pracą etatową; wnoszą nowe pomysły, rozwiązania w sferę działań instytucji, organizacji pozarządowych i domów indywidualnych osób; tworzą grupę ludzi zaangażowanych w misję wspomnianych organizacji pozarządowych; pozyskują fundusze; ich działania są formą ukierunkowania aktywności beneficjentów²¹ Ochotnicza służba ludziom może nauczyć wrażliwości, otwartości, zintegrować z ludźmi niepełnosprawnymi, którzy należą do grupy marginalizowanej przez społeczeństwo. W dziedzinie aktywności na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin jest to połączenie pracy, edukacji i krzewienia tolerancji. Praca wolontarna sprzyja kształtowaniu postawy gotowości do poznania innych ludzi i zainteresowania się ich problemami. Umożliwia przełamanie istniejących stereotypów dotyczących wspomnianej grupy osób. Może być podstawą wypróbowania siebie samego w rozmaitych sytuacjach życiowych, w pełnieniu różnych ról społecznych. Tego typu praca budzi chęć udzielania pomocy, uczy pokory i rodzi przekonanie, iż wsparcia może potrzebować każdy człowiek.

BIBLIOGRAFIA

- B o r e k G.: „Razem sprawniej” – readaptacja skazanych w Zakładzie Karnym w Jaśle poprzez pracę z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie, „Forum Penitencjarne” 2007, nr 3, s. 14-16.
- Centrum Wolontariatu, Program „Wolontariat Biznesu”; <http://wolontariat.biz.pl> (4.09.2007 r.).
- C i w i ń s k i W Analiza ankiety dla młodzieży szkół gimnazjalnych województwa podkarpackiego dotyczącej problemu niepełnosprawności (mps pracy magisterskiej).
- Departament Pożytku Publicznego Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Wolontariat pracowniczy; <http://www.pozytek.gov.pl> (7.08.2007 r.).
- G a w r o ń s k i S.: Ochotnicy miłości bliźniego, Warszawa 1999.
- G ó r e c k i M.: Wolontariat, [w:] Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 335.

---

²¹ Por. D. P i e t r o w s k i, *Wolontariat w Polsce – nowe spojrzenie na pracę społeczną*, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, nr 5, s. 34.

- K a w c z y ń s k a B u t r y m Z.: Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej, Warszawa 1996.
- K i r e n k o J.: Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością; <http://www.mdk2.lublin.pl> (27.02.2007 r.).
- K i r e n k o J.: Wsparcie społeczne rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym i jego uwarunkowania, [w:] Rodzina: źródło życia i szkoła miłości, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2000, s. 390-341.
- Komisja Europejska DG ds. Edukacji i Kultury, Program „Młodzież w Działaniu 2007-2013”; http://ec.europa.eu/youth/index_en.html (4.09.2007 r.).
- K o z a c z u k L.: Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej, Katowice 1999.
- P i e t r o w s k i D.: Wolontariat w Polsce – nowe spojrzenie na pracę społeczną, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, nr 5, s. 31-38.
- Program „Duet” Domu Pomocy Społecznej w Krakowie i Aresztu Śledczego w Krakowie-Pogórze (mps).
- Program „Razem sprawniej”, Jasło 2007 (mps).
- P r z y g o d a W Wolontariat chrześcijański w życiu i działaniu Kościoła, „Roczniki Naukowe Caritas” 2001, nr 5, s. 39-58.
- Rozporządzenie MPiPS z dnia 13 stycznia 1999 r. w sprawie zlecania przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych organizacjom pozarządowym oraz jednostkom samorządu terytorialnego zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej, społecznej i leczniczej, Dz.U. 1999, nr 7, poz. 58.
- Rozporządzenie MPiPS z dnia 30 czerwca 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad i form współdziałania administracji publicznej z innymi podmiotami oraz wzorów ofert, umów i sprawozdań z realizacji zadań pomocy społecznej, Dz.U. 2000, nr 55, poz. 662.
- Rozporządzenie MPiPS z dnia 1 września 2000 r. w sprawie zasad, na których wolontariusze mogą podjąć pracę w placówkach opiekuńczo-wychowawczych udzielających pomocy dzieciom częściowo lub całkowicie pozbawionym rodziców, Dz.U. 2000, nr 80, poz. 900.
- Rozporządzenie MENiS z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym w publicznych poradniach specjalistycznych, Dz.U. 2003, nr 5, poz. 46.
- S i e d e r U., K i r s b a u m D. C.: Volunteers, [w:] Encyclopedia of Social Work, New York 1977, s. 1582.
- S z ł u z B.: Wokół pojęcia pomocy i wsparcia społecznego, [w:] Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce, red. Z. Frączek, B. Szluz, Rzeszów 2006, s. 123-131.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2003, nr 96, poz. 873.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o Zakładach Opieki Zdrowotnej, Dz.U. 1991, nr 91, poz. 408.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593.

ZSPONPRz, Program – Młodzieżowa szkoła liderów pracy na rzecz integracji osób niepełnosprawnych i prowadzenie kampanii informacyjnej niepełnosprawność w Polsce a Unia Europejska, Rzeszów 2003 (mps pracy magisterskiej).

ZSPONPRz, Program – Gminne Centra Dzielnej Aktywności dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych „Bądźmy razem”, Rzeszów 2006 (mps).

VOLUNTARY WORK AS A FORM OF SUPPORT OF A DISABLED PERSON AND HIS/HER FAMILY

S u m m a r y

The article is a reflection on the subject of assumptions and activities of volunteers that are a form of support of a disabled person and his/her family. The authoress presents the specificity and importance of volunteers' work. She undertakes an attempt of a search for some kind of alternative, innovative solutions (programmes) in the field of voluntary work for the benefit of the disabled and their families. She makes subject to analysis three specific types of voluntary work. First among them is the youth voluntary work, next – employees' voluntary work and the following – prisoners' voluntary work. The essence of these considerations is also an attempt of taking a look at effects of these kinds of activities from the point of view of both: taker and a giver of the social support.

Słowa kluczowe: wolontariat, niepełnosprawność, rodzina, wsparcie społeczne.

Key words: voluntary work, disability, family, social support.